

9. Селезнева Н.А. Проблема реализации компетентностного подхода к результатам образования / Н.А. Селезнева // Высшее образование в России. - №8. – 2009. – С.3-9.
10. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А.В. Хуторской // Народное образование. – 2003. - №2. – С.58-64.

УДК 371.13:93/94]: 069.12

Снагощенко В.В.
кандидат педагогічних наук, доцент,
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С.Макаренка

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

У статті йдеться про реалізацію педагогічних умов які є невід'ємною складовою ефективного функціонування системи професійної підготовки майбутніх учителів історії засобами музейної педагогіки. Визначивши комплекс педагогічних умов, обґрунтовано методологічні підходи (системний і особистісно-зорієнтований); соціальне замовлення держави і суспільства вищій школі, що відображене в нормативно-правових документах; особливості та специфіку професійної підготовки майбутніх фахівців засобами музейної педагогіки

Ключові слова: система освіти, професійна підготовка майбутнього вчителя історії, педагогічні умови, музейна педагогіка.

Снагощенко В.В. Педагогические условия эффективного функционирования системы профессиональной подготовки будущего учителя истории средствами музейной педагогики.

В статье идет речь о реализации педагогических условий которые являются неотъемлемой составляющей эффективного функционирования системы профессиональной подготовки будущих учителей истории средствами музейной педагогики. Определив комплекс педагогических условий, обоснованы методологические подходы (системный и личностно-ориентированный); социальный заказ государства и общества высшей школе, что отобразено в нормативно-правовых документах; особенности и специфику профессиональной подготовки будущих специалистов средствами музейной педагогики.

Ключевые слова: система образования, профессиональная подготовка будущего учителя истории, педагогические условия, музейная педагогика.

Snagoschenko V. Pedagogical conditions for effective functioning of future History teachers' professional training system by means of museum pedagogy.

The article deals with realization of the pedagogical conditions as a constituent part of effective functioning of future History teachers' professional training system by means of museum pedagogy. After identifying the complex of pedagogical conditions, methodological approaches (systematic and individually-oriented) have been proved; social order of the state and society to higher school, revealed in regulatory documents; peculiarities and specificity of future specialists' professional training by means of museum pedagogy.

Thus in the result of the research we determined that the funds of Museum pedagogy contribute to the effectiveness of the educational process, greatly exacerbate the quality of professional preparation of future history teachers. Pedagogical conditions of Museum pedagogy are important, integral components of the structural-functional model of professional preparation of future teachers of history by means of Museum education the effectiveness of which is verified through a pilot study.

Keywords: system of education, professional training of future History teacher, pedagogical conditions, museum pedagogy.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Глибокі соціальні, духовні, економічні зрушення, що відбуваються на початку ХХІ століття в Україні, суттєво змінюють вимоги до рівня професіоналізму, інтелектуальних, соціокультурних, моральних якостей вчителя, а отже, є нагальною потребою в змінах щодо професійної підготовки майбутнього вчителя. У Державній програмі “Вчитель” зазначено, що саме через діяльність педагога реалізується державна політика, спрямована на зміцнення інтелектуального та духовного потенціалу нації, розвиток вітчизняної науки, збереження і примноження культурної спадщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел засвідчує, що проблема пошуку ефективних шляхів професійної підготовки майбутніх учителів, зокрема теоретико-методологічної підготовки майбутніх учителів, знайшли своє відображення в працях В. Андрущенка, В. Бондаря, С. Гончаренка, Г. Гребенюка, М. Євтуха, І. Зязюна, В. Краєвського, В. Кременя, Г. Драйдена, Н. Ничкало, В. Огнев'юка. Ефективні педагогічні технології аналізуються у працях В. Безпалька, О. Мещанінова, Б. Мисикова, С. Сисоевої, Н. Яковлевої. Питання професійної підготовки майбутніх учителів у вищих навчальних закладах досліджували С. Мартиненко, О. Олексюк, Л. Хоружа. Окремі аспекти підготовки майбутніх учителів історії розглядаються в працях К. Баханова, А. Булди, П. Вербицької, О. Караманова, Р. Костенко, О. Пометун,

В. Мисана, Л. Тисько та ін. Необхідність опанування майбутніми вчителями історико-педагогічних, педагогічно-краєзнавчих знань обґрунтована у сучасних наукових розвідках О. Дем'янчука, М. Левківського, В. Обозного, Н. Рудницької, А. Сбруєвої, Л. Скрипкіної та ін.

У сучасних умовах реформування професійної освіти набуває широкого визнання музейна педагогіка. Проте використання музейної педагогіки у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя розглядалося переважно в практиці підготовки фахівців естетично-художнього напрямку (Н. Ломова, Б. Столяров). Окремі питання впливу музейної педагогіки на професійну підготовку студентів досліджували вчені-музеологи Г. Вішина, М. Гнедовський, О. Караманов, М. Нагорський, Ю. Павленко, Н. Пусепліна, С. Пшенична, С. Троянська.

У цілому, сучасні дослідження педагогічно-музеєзнавчої літератури свідчать про те, що музеї позитивно впливають на якість освіти взагалі (Т. Белофастова, Л. Данилова, В. Дукельський, І. Калиниченко, О. Карпенко, Ю. Ключко, Ю. Омельченко, Ю. Павленко, Н. Пусепліна, І. Самсакова), та професійної підготовки майбутнього вчителя історії зокрема (М.Белявський, О.Караманов, А.Фатєєв).

Мета дослідження – визначити та обґрунтувати педагогічні умови, що сприяють ефективному функціонуванню системи професійної підготовки майбутніх учителів історії засобами музейної педагогіки.

Виклад основного матеріалу. Система підготовки майбутнього вчителя історії до професійної діяльності розглядається нами як впорядкована цілісна сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою компонентів (мотиваційно-ціннісного, змістово-інформаційного, діяльнісно-комунікативного, аналітико-оцінного), інтеграція яких забезпечує наявність у вищому педагогічному навчальному закладі (ВНЗ) або його структурному підрозділі здатності ефективно сприяти розвитку особистості. Ці компоненти необхідні для створення в педагогічному ВНЗ організованого, цілеспрямованого і свідомого педагогічного впливу на процес підготовки майбутнього вчителя історії до професійної діяльності засобами музейної педагогіки. Перевага використання системного, особистісно-орієнтованого і музейно-педагогічного підходів у підготовці майбутнього вчителя історії до професійної діяльності засобами музейної педагогіки зумовлена тим, що вони дозволяють розглядати спроектовану нами модель як цілісну систему.

Будь-яка система успішно функціонує й розвивається за дотримання певних умов (Ю. Бабанський, Н. Кузьміна та ін.) [1]. Для ефективного функціонування розробленої моделі ми впроваджували в навчальний процес комплекс педагогічних умов і застосовували засоби музейної педагогіки.

Поняття “умова” в енциклопедичних виданнях трактується по-різному, найчастіше визначається як обставина, від якої що-небудь залежить [2, 334]. У філософському енциклопедичному словнику поняття “умова” трактується: “як середовище, в якому перебувають і без якого не можуть існувати” [3, 198]. Об'єднувальною ланкою у цих трактуваннях є те, що умови – це категорія ставлення предмета до навколишнього світу, без якого він існувати не може.

У педагогіці умови найчастіше визначають як чинники, обставини, сукупність заходів, від яких залежить ефективність функціонування педагогічної моделі. Н. Яковлева розглядає поняття “педагогічні умови”, характеризуючи їх як “сукупність заходів у навчально-виховному процесі, що забезпечують досягнення студентами професійно-творчого рівня діяльності” [4, 23].

У нашому дослідженні під поняттям “педагогічні умови” ми розуміємо сукупність необхідних заходів, що сприяють підвищенню рівня професійної підготовки майбутнього вчителя історії. Визначаючи комплекс педагогічних умов, ми враховували методологічні підходи (системний і особистісно зорієнтований); завдання, гіпотезу та предмет нашого дослідження; соціальне замовлення держави і суспільства вищій школі, відображене в нормативно-правових документах; особливості та специфіку професійної підготовки майбутніх фахівців засобами музейної педагогіки та ін.

Таким чином, на основі викладеного вище ми вважаємо, що до комплексу педагогічних умов підготовки студентів до професійної діяльності засобами музейної педагогіки входять: формування ціннісних орієнтацій на здійснення професійної діяльності засобами музейної педагогіки; залучення студентів – майбутніх істориків до основних напрямків музейно-педагогічної діяльності, їх участь у різноманітних формах музейної роботи (активних та інтерактивних); розвиток рефлексії в творчій діяльності майбутнього вчителя історії. Отже однією з найважливіших педагогічних умов реалізації системи професійної підготовки майбутніх учителів історії ми вважаємо формування ціннісних орієнтацій на здійснення професійної діяльності засобами музейної педагогіки. Зазначена педагогічна умова здійснюється лише в діяльності, оскільки пов'язана зі всією системою відносин, до якої залучається студент. Доцільно зазначити, що згідно із сучасними дослідженнями, мотиви формуються через зміну і розширення кола діяльності і тому безпосередньо пов'язані з активністю суб'єкта. Цінностями в науковій літературі називають предмети (явища, їх властивості), необхідні людині як засоби задоволення потреб і інтересів [2, 484]. Цінності, як особистісні утворення, формуються не тільки відповідно до норм моралі суспільства, але і виходячи з вимог професії. Аналіз наукової літератури з проблем ціннісних орієнтацій показав, що поняття мотив і цінність тісно пов'язані між собою, оскільки характеризують напрямки активності суб'єкта. Для професії педагога обов'язковою умовою є позитивна характеристика мотивів і цінностей, їх позитивна значущість з погляду моральних норм суспільства. Педагогічна аксіологія визначає ціннісні орієнтації як систему спрямованості інтересів людини на певний аспект соціальних цінностей

[5, 357], які відображаються в свідомості індивіда, його ставленні до навколишньої дійсності і виявляються в поведінці й діяльності.

Формування ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя на здійснення професійної діяльності наразі набуває особливої актуальності у зв'язку з необхідністю подолання вкрай негативної тенденції повного підпорядкування освітнього процесу вирішенню дидактичних завдань, підміни його професійно-педагогічного аспекту знаннями, тоді як повноцінне формування професіонала не може відбуватися поза розвитком таких необхідних професійно значущих якостей особистості, як цілісність, надійність, вірність певним принципам і ідеалам, здатність до волеволівних зусиль в ім'я цих ідеалів і цінностей, активність життєвої позиції. Проте абстрактна орієнтація на професійну діяльність також малоефективна – необхідно враховувати індивідуальні особливості, потреби, ідеали як вчителя, так і учнів, тому ми вважаємо, що професійна підготовка майбутнього вчителя історії в першу чергу вимагає формування ціннісних орієнтацій на здійснення професійно-педагогічної діяльності. Поняття ціннісних орієнтацій ми розглядаємо як: а) систему установок і переконань майбутнього вчителя, що визначаються ним як цілі професійної діяльності; б) ціннісне ставлення, що визначає спрямованість особистості майбутнього вчителя на музейно-педагогічну діяльність. Виходячи з цього, важливим аспектом є цілеспрямоване формування у майбутнього вчителя історії ціннісного ставлення до різних видів педагогічної діяльності, в тому числі і до музейно-педагогічної діяльності. Як показало наше дослідження, музей має значні професійні можливості щодо формування ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя історії шляхом залучення його до музейно-педагогічної діяльності. Робота музею вищого педагогічного навчального закладу з формування ціннісних орієнтацій будується у декілька етапів. Важливим є те, що на кожному етапі у студента виробляються конкретні уявлення про істотні цінності професійної діяльності, практичну значущість для суспільства. Включаючись в основні напрямки музейної роботи, беручи участь у різних формах пропаганди вчительської праці, студенти поступово виробляють ціннісне ставлення до культурно-історичної спадщини, національно-культурних традицій. У них формується комплекс духовно-етичних якостей, позитивне ставлення до збереження спадкоємності поколінь, а також підвищується рівень сприйняття музейного предмета [6, 166-167].

Отже, зважаючи на зазначені раніше положення, ми вважаємо, що результатом формування ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя історії виступає система стійких переконань і установок студента, що визначаються ним як мета професійної діяльності, сформований інтерес до даного виду діяльності, ціннісне ставлення до музею, а також прагнення творчо здійснювати педагогічний процес.

Визначаючи другу умову – залучення майбутнього вчителя історії до основних напрямків музейно-педагогічної діяльності, та його участь у різноманітних формах музейної роботи, ми виходили з того, що на всіх етапах зазначеної діяльності надзвичайно актуальною залишалася проблема “музей і студент”. Значущість проблеми визначила різноманітність аспектів її розгляду теоретиками і практиками музейної справи. Останнім часом значна частина досліджень присвячена специфічним для музею формам науково-просвітньої роботи з молодіжною аудиторією, все більш важливого значення набуває вивчення пошукової і креслярської роботи студентів, ролі музеїв освітніх установ і значення їх контактів з музеями різного профілю (О.Караманов, В.Обозний, Ю.Омельченко) [7; 8]. Підкреслимо, що професійна підготовка майбутніх фахівців при цьому поєднується з постійним і безперервним збагаченням їх духовного і соціального досвіду. Отже, поділяючи думки вчених І. Мішиної, Ю.Павленко, В. Ходецького, Т. Юрєнєвої, М. Юхневич, вважаємо, що розширення світогляду, оволодіння практичними навичками музейно-педагогічної діяльності, спеціальними знаннями і уміннями, формування культурних потреб, історичної свідомості і професійне зростання студентів визначаються як пріоритетні завдання в роботі музею зі студентами. А це, на наш погляд, вимагає дотримання певних принципів: здійснення міждисциплінарного підходу при побудові експозицій, організації виставок та їх інтерпретації, при визначенні тематики різних форм музейної діяльності і підборі музейного матеріалу; поєднання дидактичного, вузькоспеціального і гуманістичного підходів під час взаємодії музею із студентами, що сприяє гармонізації і інтеграції особистості майбутнього фахівця; побудова експозицій дидактичного характеру і активізація основних напрямків музейно-педагогічної діяльності; використання в музеї сучасних технічних засобів, що дозволяють якнайповніше задовольнити потреби студентів в інформації; забезпечення чіткої координації освітніх університетських і музейно-педагогічних програм, а також узгодженість дій викладачів і працівників музею в процесі їх виконання.

Розглядаючи музей як професійний інститут та аналізуючи різноманітні джерела (періодичні видання, Інтернет-ресурси, опитування тощо), ми розкриємо ряд специфічних напрямків його діяльності. Насамперед, це документування, тобто процес якнайповнішого і докладнішого відображення через музейні предмети різних фактів і явищ, що відбувалися в суспільстві і природі. Великі можливості закладені в освітньо-виховній діяльності музеїв, на це вказував у своїх працях М. Федоров. Він розглядав музей не тільки як освітню установу, але і як морально-виховну, що визначає цілі людської діяльності і тому надзвичайно актуальна. “Як наука з'єднується в музеї з мистецтвом, так і фактичне знання, одержане в процесі навчання, повинно зустрітися в музеї з духовним пізнанням. На цьому етапі освіти (процес набуття знань) починає трансформуватися у виховання (етичну оцінку одержаних знань). У музеї виховний процес не тільки посідає місце поряд з освітнім, але стає домінуючим. Просвіщаючи розум, Музей виховує відчуття” [9, 98]. Він є

місцем, де студент не тільки набуває знань, але і “всотує” накопичений історичний і педагогічний досвід, засвоює естетичні, культурні цінності, одержує ідейні та емоційні імпульси. За допомогою своїх експозицій музеї здатні науково і популярно донести до студентів будь-яку інформацію. Освітньо-виховна діяльність музею виконує роль вектора, націленого на суб’єкта освітнього процесу, й поєднує інтереси, з одного боку, самого музею як досить замкнутої матеріально-інформаційної системи, а з іншого – інтереси ВНЗ в цілому. Тому без надання можливостей задоволення культурних і духовних потреб студентів існування університетського музею стає безглуздом.

Значне місце належить науково-дослідницькому напрямку, адже для ВНЗ сьогодні є актуальною теза “Освіта через науку”, що сприяє розвитку особистості, активізації мислення, розвитку інтелектуальних відчуттів, пам’яті, збагаченню словникового запасу. Однією з особливостей науково-дослідної роботи в музеї ВНЗ є її органічний зв’язок із комплектуванням фондів і поповненням їх матеріалами, одержаними в процесі дослідження. Якщо розглядати музей як один з наукових підрозділів навчального закладу, яким він сьогодні є, то тут науково-дослідницька робота студентів є частиною як навчальної, так і позанавчальної діяльності. Комунікативний напрямок спрямований на розвиток навичок спілкування, тобто вміння висловлювати думки, слухати інших, підтримувати бесіду тощо. Окрім презентації музейної інформації, управління процесом її сприйняття, музейна педагогіка передбачає й вивчення ефективності її впливу на музейну аудиторію (Л. Гайда, О. Герасименко, Н. Капустіна, О. Карпенко, І. Піддубний, Д. Томюк, Л. Шляхтіна) [6; 8; 10; 11].

Характерна для традиційних музеїв схема єдиноспрямованої комунікації, що примушує відвідувачів відігравати роль пасивного споживача культури, поступилася місцем розумінню комунікації як діалогу, справжнього процесу спілкування, в якому студенти є співрозмовниками й партнерами музею. Навіть у традиційній екскурсії помічаються нові тенденції. Удосконалення музейних екскурсій пов’язане з переходом від дидактичних коментарів до залучення студентів до культурних цінностей, зі зменшенням вербальної інформації за рахунок використання прийомів, що активізують відвідувачів. У зв’язку із цим останнім часом у діяльності музеїв з’явилася відносно нова форма комунікації, яка пов’язана із залученням електронних технологій і проявляється у використанні інтерактивних засобів і методів. У процесі такої комунікації у відвідувачів музею концентрація уваги досягається шляхом залучення до певної діяльності. Для того щоб подолати свою пасивність або сумніви, відвідувач має знайти в музейному предметі такі елементи, які допоможуть йому сформулювати або висловити власну мотивацію виконаної дії. Пізнавальна інформація музейних колекцій величезна і здатна істотно поповнювати знання відвідувачів музею. Поява в музеях сучасної аудіо- та відеотехніки створює колосальне інформаційне поле, підсилюючи експозицію. Творча концепція самого музею, наукові та освітні інтереси викладачів, співробітників музею визначають вектори спрямування інформаційних потоків. Інноваційним методом у діяльності музеїв є віртуальні екскурсії. Їх перевагою є: стимулювання активної пізнавальної діяльності студентів; об’єктивно-реальна наочність і висока якість зображення; відносно невисокі вимоги до обладнання комп’ютера; простота створення порівняно з моделюванням; наявність безкоштовного програмного забезпечення для розробки і демонстрації [12, 35].

Не можна не зазначити, що відвідування музею є поширеним видом проведення дозвілля, цьому, зокрема, сприяє гедоністичне спрямування експозицій. Музейні експонати цікаві як виразники духу минулих часів, носії зниклої краси, внутрішньої гармонії, поетичної цілісності – інакше кажучи, усього того, що так важко знайти в навколишньому реальному житті. А. Закс [13, 19-20], навпаки, вважає, що відвідування музею, крім навчальних спеціальних занять (наприклад, за рахунок шкільних уроків або в межах розкладу занять ВНЗ), взагалі відбувається у часи дозвілля громадян; тому він пропонує не виділяти функцію організації вільного часу як окрему, а лише уточнити, наповнити новим змістом, розширити розуміння саме функцій освіти та виховання. Методичний напрямок пов’язаний із розробкою, описом і впровадженням методів і прийомів використання музею у професійному, освітньому процесі й культурно-просвітницькій діяльності. Фондовий напрямок орієнтований на збереження, дослідження і використання музейних предметів. Цей напрямок представлений зібраним матеріалом різного характеру, визначенням і науковим описом фондових матеріалів, встановленням музейної цінності того або іншого музейного предмета.

Традиційно музеєзнавці різних країн виділяють функції документування та освітньо-виховну. Проте існують протилежні міркування. Багато вчених розширюють трактування основних напрямків діяльності музеїв або доповнюють їх, посиляючись на музейну практику. Наприклад, О. Фролов виділяє документування, освітньо-виховний, науково-дослідницький. Н. Макарова – естетичний, гносеолого-аксіологічний і виховний. Динаміка й особливості розвитку напрямків діяльності проявляються в сучасних умовах. Це виражається як у формуванні нових завдань, так і в зміні напрямків діяльності музеїв, особливо навчальних. Адже студент приходить у “свій” музей не споглядати, а брати участь – самовизначатися, самоутверджуватися в професійній діяльності.

Система рекомендацій щодо способів організації соціокультурної діяльності музею дозволяє переконатися в тому, що професійна підготовка майбутнього вчителя історії засобами музейної педагогіки передбачає використання різноманітних форм і методів роботи. Найбільш традиційною і найбільш поширеною формою музейно-педагогічної взаємодії є екскурсія. При організації екскурсії в музеї ми дотримувались

принципу діалогічності. Монолог був зведений до мінімуму, постійно переривався зверненнями до студентів, пробуджував їх думки, навчав самостійно знаходити відповідь.

Нами розроблений і апробований алгоритм проведення екскурсії: організаційний момент, знайомство; зав'язка екскурсійного сюжету (як правило, аналогічна способам створення проблемної ситуації): її завданнями є зацікавити, виявити протиріччя, створити ситуацію мисленнєвої дії, атмосферу таємниці, загадки; розгортання екскурсійного сюжету; використання музейних ігор, самостійного пошуку, дискусій та інших методів активної взаємодії; кульмінаційний момент сюжету; розв'язка сюжету; групове обговорення екскурсії, почуттів, переживань, думок (інколи організовується творча діяльність: студенти відзначають переваги екскурсії порівняно з іншими формами).

Важливу роль у музейно-педагогічній діяльності відіграють лекції, навчальні заняття, пов'язані із формуванням самостійного мислення, творчих навичок студента. Викладачі розробляють письмові індивідуальні завдання на основі музейної експозиції з урахуванням вимог навчального плану. Для розвитку креативних здібностей студента створюються творчі лабораторії.

Університетські музеї відрізняються від традиційних музеїв тим, що вони є дослідницькими лабораторіями, де не тільки викладачі, але й самі студенти можуть провести найпростіші дослідження і зробити власні висновки. Через свої зібрання й форми роботи вони тісно пов'язані з викладанням конкретних навчальних дисциплін. Такий зв'язок існує між студентами й музеями всіх типів, але там цей зв'язок не такий тісний та інтенсивний. На сьогоднішній день зазначені музеї є не лише елементом організації навчального процесу з використанням предметних засобів і автентичних джерел, які поглиблюють теоретичний виклад лекцій. Вони давно виходять за рамки лише навчальних, створених з освітньою метою.

Нині це осередки наукової діяльності викладачів, студентів та аспірантів, справжні лабораторії, що мають вузькоспеціальний характер і тісно пов'язані з галузевою науковою роботою, а їхні фонди є результатом наукової діяльності й використовуються у дослідних цілях. Тобто музейні предмети використовуються не лише як засіб ілюстрування, але й як джерело знань, об'єкт дослідження, що виховує в майбутніх учителів історії спостережливість і навички творчого пошуку.

З метою більш глибокого вивчення певних питань, окремих тем створюються наукові гуртки, клуби тощо. Робота в них формує в студентів музейні навички, залучає до музейної культури. Музейні кабінети виконують лише навчально-методичні завдання за допомогою різноманітного дидактичного матеріалу: дублети музейних предметів, зразки письмових джерел, науково-допоміжні матеріали – моделі, макети, карти, схеми тощо, що також сприяє поглибленню професійної освіти майбутнього історика. Останнім часом з метою популяризації освітньої діяльності музеїв, у тому числі університетських, використовують традиційні й інноваційні заходи: конкурси, вікторини, різноманітні музейні, тематичні вечори (літературний вечір, театралізовані вистави, кіносеанс) й нетрадиційні ("Ніч у музеї", музейні свята, історичні ігри) [8; 14].

Відповідно до підпорядкування (структура університету, підрозділ науково-дослідної частини, факультету чи кафедри), музеї мають різні функції та використовують різні форми роботи. Для одних переважають екскурсійні та виставкові програми, у приміщеннях інших проходять практичні, семінарські або лекційні заняття, підготовка до іспитів. Традиційною є організація при музеях ВНЗ спеціалізованих бібліотек, архівних підрозділів. Але є одна дуже важлива спільність музеїв ВНЗ будь-якого профілю: всі вони спрямовані, перш за все, на діалог, на комунікацію зі студентом.

Величезне значення має й спосіб сприйняття інформації (візуальний чи аудіовізуальний; вербальний чи образний; у групі чи індивідуально), середовище і час передавання інформації. Специфічною музейною реакцією можна вважати виникнення яскравого образного уявлення про події і явища, відображені в експозиції. Це дозволяє констатувати, що музейне середовище стимулює не тільки пізнавальні процеси студентів, але і сприяє їх розвитку, а наявність незнайомих раніше предметів викликає відчуття здивування. Здивування – одна з умов виникнення інтересу, воно викликає питання, розбурхує думки.

Наші спостереження показали, що не лише демонстрація картин, схем, діапозитивів, відеофільмів вирішує питання активізації навчання (і найяскравіші картини, виявляється, можна дивитися без роздумів), а збудження здивування, інтересу – збудження уяви; це створює необхідну основу розвитку мислення, здібностей. Завдяки праці декількох поколінь викладачів і дослідників в експозиціях і фондах музеїв ВНЗ накопичено чимало унікальних колекцій та експонатів. Значну частину музейних колекцій та музейних предметів взято на облік, тобто вони є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України.

З метою поглиблення професійної підготовки, враховуючи різноманіття спеціалізацій, у педагогічних ВНЗ організовують "нетрадиційні" музеї. Студенти, які полюбляють подорожі, пишуться минулим свого краю можуть створити Музей – екскурсійне бюро. Створення такого музею можливе на базі активних краєзнавчих досліджень у галузі історії та культури краю.

Накопичувана інформація може стати основою студентського екскурсійного бюро, яке розробляє краєзнавчу тематику і пропонує освітнім установам міста, зокрема через цикли лекцій (включаючи виїзні) і екскурсій. Створення такого музею можливе на основі введення в програму факультативу з "Екскурсоведення", до якого увійдуть такі дисципліни, як краєзнавство, культурний туризм, майстерність екскурсовода (основи

музейної педагогіки) та ін. Для ефективнішої діяльності такого музею необхідне зміцнення його контактів з туристичними центрами міста.

Зусиллями викладачів та студентів (що вивчають практичну психологію, корекційну педагогіку) доцільно створити Музей – адаптаційний (корекційний) центр, що стане органічною частиною тих факультетів, де існують відповідні спеціальності корекційної педагогіки, а самі студенти не тільки потребують соціальної реабілітації, але й вчать надавати її іншим. Це може бути музей з чітко виявленим соціально-психологічним завданням – створенням атмосфери психологічно комфортного спілкування.

Найчастіше керівник такого музею – психолог, що працює з дітьми з неблагополучних сімей, з підлітками, які мають відхилення в розвитку, з інвалідами. Важливо, щоб робота музею велася за спеціально розробленою, розрахованою на тривалий термін програмою, що відповідає специфіці аудиторії. Сам експозиційний простір має створювати “розвантажувальне” середовище, яке сприяло б створенню клімату довірливого спілкування. Як окремий вектор розвитку може існувати й центр фізичної реабілітації.

Любителі сценічного жанру можуть створити Музей-театр. Колекції і експозиції такого музею можуть слугувати підмогою для роботи студентського театру. Фонди музею-театру можуть бути представлені театральними костюмами, фото- і кінодокументами про театральні постановки, афішами, літописами історії театру, рецензіями або короткими відгуками публіки на театральні постановки, музичними записами і т.д.

Для любителів майструвати на факультеті можна організувати Музей-майстерню (студію), експозиційний простір якого обладнати таким чином, щоб у ньому обов’язково були присутні робочі зони для творчої діяльності. Доцільно такий музей розташувати в аудиторії, де проводяться заняття з предметів, наприклад, культурологічного профілю, методики викладання історії та ін.

Експозиції можуть бути зосереджені і в окремих кабінетах. Усе це сприяє органічному залученню музею до навчального процесу. Невід’ємною частиною музею-майстерні стають зразки творчих робіт студентів (макети фортець, малюнки, вишивки та ін.). Творчі роботи кращих студентів, випускників можна зосередити в коридорах, рекреаційних зонах.

Музей-ярмарок одночасно виконує функцію торговельного і рекреаційного центру. Він може узяти на себе реалізацію будь-якого виду продукції, виготовленої руками студентів у майстерні.

Музей у валізі зможе комплектувати і надавати в розпорядження викладачів ВНЗ, учителів-предметників (студентам на майбутнє) наочність (копії, макети, муляжі, ілюстративні матеріали і т.д.), організувати міні-виставки, настільні експозиції. Такі експозиції не тільки полегшують працю педагога, але й дозволяють дітям, які втрачають здатність зосередженого розгляду, пережити радість безпосереднього контакту з предметами, які найчастіше вони бачать лише у вітринах.

Віртуальний музей, замінюючи реальний, але частіше стаючи природним доповненням до нього, може “публікувати” результати досліджень студентів і залучати друзів з інших музеїв ВНЗ до сумісних досліджень, створювати віртуальні виставки, проводити за ними екскурсії, знаходити партнерів і “відвідувачів” у інтернет-співтоваристві.

Якщо розглядати музей як центр музейно-педагогічної діяльності, що бере на себе завдання “музеалізації” освіти, то потрібно визнати його відповідальність за створення у ВНЗ естетично значущого середовища, яке має виховний потенціал. А це означає, що свої виставки музей може розгорнути на будь-якому навчальному просторі, включаючи коридори, аудиторії, майстерні, різноманітні зали тощо. Отже, при реалізації зазначеної педагогічної умови відбувається формування у майбутнього вчителя історії уміння розробляти інноваційні методики організації різних форм музейної роботи, бачити весь спектр варіантів, ефективно застосовувати їх.

М. Ярмаченко процес соціалізації визначає як засвоєння людиною певної системи знань, норм і цінностей, що дають їй змогу функціонувати як повноправному члену суспільства [15, 429]. Виходячи з цього положення, професійна підготовка майбутнього вчителя історії засобами музейної педагогіки передбачає залучення студентів не тільки в діяльність і спілкування, але і до рефлексії, що і підтверджує наступна педагогічна умова, яка забезпечує результативність спроектованої нами структурно-функціональної моделі – розвиток рефлексії в творчій діяльності майбутнього вчителя історії.

Рефлексія (від латів. reflexio – звернення назад) – роздуми, самопостереження, самоаналіз, самопізнання суб’єктом внутрішніх психічних актів і станів [15, 398]. Рефлексія – це усвідомлення здійсненої або здійснюваної діяльності, її типів, способів, ситуацій [16]. Вона пов’язана з оцінкою як способом зіставлення поставлених цілей і отриманих результатів, через що допомагає студентові сформулювати останні, перевизначити цілі подальшої роботи, скорегувати свій освітній шлях.

Отже, оскільки рефлексія – це не просто знання або розуміння суб’єктом самого себе, але і з’ясування того, як інші знають і розуміють його (особистісні особливості, когнітивні уявлення, емоційні реакції), то робота елемента рефлексії пов’язана з виконанням як контрольної, так і конструктивної функцій. Перше з них дозволяє в освітньому середовищі з точністю застосовувати відомі зразки, еталони; друге – дає можливість їх переконструювати. Під творчою діяльністю майбутнього вчителя ми розуміємо сукупність стійких властивостей і якостей особистості майбутнього вчителя історії, знань і умінь, на основі яких будеться і регулюється його музейна робота: активізація мислення, здатність до самовираження, активність, адекватне

сприйняття і емоційне переживання музейної інформації, розвинене відчуття відкритості до всього нового, уміння створювати ефективні способи вирішення навчальних і музейно-педагогічних завдань.

У моделі, що стосується цілей і завдань нашого дослідження, ми використали методику організації рефлексії А. Хуторського, яка містить:

- припинення предметної (дореклексивної) діяльності;
- відновлення послідовності виконаних дій;
- вивчення складеної послідовності дій з погляду її ефективності, відповідності поставленим цілям, завданням, аудиторії;
- виявлення і формулювання результатів рефлексії: відбір рефлексивних засобів музейного навчання; пояснення закономірностей і принципів музейного процесу; ідеї, пропозиції; відповіді на запитання; висунення нових гіпотез, перевірка цих гіпотез у предметній діяльності [16, 126-127].

Оскільки рефлексія не повинна бути тільки вербальною, то передбачається, що буде використовуватися побудова графіків зміни параметрів власної діяльності, асоціації та інші прийоми. Позитивний результат, як показують фрагменти проаналізованих нами занять у музеї, дають орієнтовні запитання типу: “Які мої основні результати, чого я навчився, що зрозумів?”, “З якими основними труднощами на різних етапах заняття я зіткнувся?”, “Що допомогло мені їх подолати, що заважало?”, “Які висновки я зробив для себе?”, “Які мої побажання організаторам музейних занять, викладачам кафедр?”.

Отже, рефлексія виконує в нашому уявленні, стосовно нашого дослідження, не тільки контролюючу, конструктивну, але й активізуючу функцію й функцію проектного розвантаження [17, 3].

Аналіз ситуацій, у які потрапляли студенти в процесі проведення рефлексії на заняттях у музеї під час дослідження, свідчать, що найбільш характерними їх причинами є: недостатність знань, умінь, навичок; недостатність вітагенного досвіду (недостатнє коло спілкування, вузькість інтересів, поглядів); особливості характеру (надмірне прагнення до лідерства). Отже, при реалізації зазначеної педагогічної умови відбувається формування у майбутнього вчителя історії уміння застосовувати багатоманітність методів музейно-педагогічної діяльності, розробляти інноваційні методики організації різноманітних форм музейної роботи та ефективно застосовувати їх досвід у нових умовах, а також розвиток здібностей до самовдосконалення і самоосвіти.

Таким чином в результаті проведеного дослідження ми визначили, що засоби музейної педагогіки сприяють ефективності навчально-виховного процесу, в значній мірі поглиблюють якість професійної підготовки майбутнього вчителя історії. Педагогічні умови музейної педагогіки є важливими, невід’ємними складовими структурно-функціональної моделі професійної підготовки майбутнього вчителя історії засобами музейної педагогіки дівість яких перевірено в процесі експериментального дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Методы системного педагогического исследования : учеб. пособ. / под. ред. Н. В. Кузьминой. – М. : Народное просвещение, 2002. – 242 с.
2. Коджаспиров А. Ю. Словарь по педагогике / А. Ю. Коджаспиров, Г. М. Коджаспирова. – М. ; Ростов-на-Дону : Изд-во МарТ, 2005. – 448 с.
3. Философский энциклопедический словарь / [ред.-сост. Е. Ф. Губский и др.]. – М. : ИНФРА – М., 2000. – 576 с.
4. Яковлева Н. М. Система педагогических задач и их роль в подготовке будущего учителя к профессионально-творческой деятельности / Н. М. Яковлева // Научные понятия в учебно-воспитательном процессе : тез. докл. XXV межвуз. науч.-практ. семинара / Челяб. гос. пед. ин-т. – Челябинск, 1995. – Ч. 2. – С. 2–23.
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / К. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 373 с.
6. Піддубний І. А. Соціально-психологічне дослідження закономірностей і механізму сприйняття відвідувачами експозицій (на прикладі Чернівецького краєзнавчого музею) / І. А. Піддубний, Д. М. Томюк // Музей на межі тисячоліть : минуле, сьогодення, перспективи : зб. тез доп. та повідомл. Міжнар. наук. конф., присвяч. 150-літтю від дня заснування Дніпропетровського іст. музею ім. Д. І. Яворницького. – Дніпропетровськ, 1999. – С. 165–167.
7. Концепція краєзнавчої освіти та виховання (шкільної, позашкільної, вищої педагогічної) / [укл. В. В. Обозний]. – К. : Наук. світ, 2000. – 47 с.
8. Караманов О. Музейна педагогіка як засіб формування професійних цінностей студента-історика / О. Караманов // Вісн. Львів. держ. ун-ту. Сер. Педагогічна. – Львів, 2006. – Вип. 21. – С. 119–125.
9. Федоров Н. Ф. Музей, его смысл и назначение. Сочинения / Н. Ф. Федоров. – М., 1982. – 711 с.
10. Гайда Л. А. Психолого-социологические исследования эффективности музейных программ и занятий для школьников / Л. А. Гайда, Н. И. Капустина // Музей і майбутнє : доп. та повідомл. наук. конф. до Міжнародного дня музеїв, трав. 1997р. – Дніпропетровськ, 1998. – С. 28–36.
11. Карпенко О. Г. Із досвіду роботи історико-етнографічного музею України / О. Г. Карпенко // Молодь і дозвілля : теорія, методика і практика роботи з підлітками та молоддю за місцем проживання. – К., 1996. – Вип. II. – С. 83–93.
12. Шигина Н. А. Виртуальная экскурсия как форма организации учебно-познавательной деятельности студентов / Н. А. Шигина // Педагогическое образование и наука. – 2005. – № 4. – С. 34–36.
13. Закс А. Б. Динамика социальных функций музеев СССР / А. Б. Закс // Музееведение. Музеи мира : сб. науч. тр. НИИ культуры. – М., 1991. – С. 18–23.
14. Бучківська Г. В. Потенціал виставкової діяльності у розвитку творчих здібностей студентів вищого навчального закладу / Г. В. Бучківська // Виховний потенціал українського народного мистецтва, фольклору, обрядовості та звичаїв у

- роботі навчально-виховних закладів : матер. Всеукр. наук.-метод. семінару, (Хмельницький, 12 берез. 2008 р.). – Хмельницький, 2008. – С.158–160.
15. Педагогічний словник / За редакцією дійсного члена АПН України Ярмаченка М. Д. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
16. Хуторский А. В. Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному? : пособ. для учит. / А. В. Хуторской. – М. : ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005. – 383 с.
17. Яблонська Т. М. Тренінг педагогічної рефлексії для студентів та вчителів / Т. М. Яблонська // Практична психологія та соціальна робота. – 1999. – № 3. – С. 13.

УДК 821.161.1

Штань О.О.
методист відділу організаційно-масової
роботи обласного центру позашкільної освіти
та роботи з талановитою молоддю м.Суми

ТВОРЧА СПАДЩИНА А. С. МАКАРЕНКА В АСПЕКТІ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИМ ЗАКЛАДОМ

Стаття присвячена одній з найважливіших задач педагогічної науки яка полягає в об'єктивній оцінці минулого педагогічного досвіду, одним з найбільш значних явищ якого є педагогічна система А.С. Макаренка. Ідеї А. С. Макаренка довгий час не визнавалися офіційної педагогікою. Знадобилися довгі роки боротьби за їх прийняття в науці.

Ключові слова: А. С. Макаренко, колектив, виховання, перевиховання, самоврядування, позакласна робота, процес управління.

Штань О. А. Творческое наследие А. С. Макаренко в аспекте управления учебно – воспитательным заведением. Статья посвящена одной из важнейших задач педагогической науки которая заключается в объективной оценке прошлого педагогического опыта, одним из наиболее значительных явлений которого есть педагогическая система А.С. Макаренко. Идеи А. С. Макаренко долгое время не признавались официальной педагогикой. Понадобились долгие годы борьбы за их принятие в науке.

Ключевые слова: А. С. Макаренко, коллектив, воспитание, перевоспитание, самоуправление, внеклассная работа, процесс управления.

Shtan O. Creative heritage of A. S. Makarenko is in the aspect of management educational establishment. The article is sanctified to one of major tasks of pedagogical science that consists in the objective estimation of our past pedagogical experience, one of the most considerable phenomena of that is the pedagogical system A.S. Makarenko. The ideas of A. S. Makarenko long time did not confess official pedagogics.

So, experience the creative use of the ideas of A. S. Makarenko contributes to the moral and psychological development of the consciousness of the teacher, develop a new pedagogical thinking. The question of the introduction of the creative heritage of the modern school does not end with only a few studies, the analysis of pedagogical literature and the work of theorists and practitioners, this implies the implementation steps for new effective forms and methods of educational work, organization of leisure of students and the preservation of their health.

Keywords: A. S. Makarenko, collective, education, correction, self-government, extracurricular work, management process.

Постановка проблеми. На порозі III тисячоліття, в епоху застосування і розвитку ІКТ педагогічна наукова думка звертається до вивчення, систематизації та переоцінки виховної діяльності визнаного класика світової та вітчизняної педагогіки – А. С. Макаренка. Ім'я якого увійшло до числа чотирьох педагогів світу, які визначили стиль педагогічного мислення в XX столітті. (Джон Дьюї, Георг Кершенштайнер, Марія Монтесорі). Близкучий талант та переконання А. С. Макаренка, які отримали свій розвиток у 20-30 рр. є на часі сьогодні.

Час не гасить, а відкриває все нові грані його педагогічної роботи. Настільною книгою вчителя можна назвати відому у всьому світі працю Антона Семеновича «Педагогічна поема», над якою автор працював 10 років (з 1925 по 1935 рр.). Неоціненне обґрунтування потенційних можливостей і виховної сили дитячого колективу є головним його доробком.

Аналіз наукових досліджень. Проблема управлінської діяльності є предметом дослідження таких вчених, як Д. Бодді, М. Вудкок, Ф. Генов, А. Журавльов, В. Зазикін, Р. Кричевський, О. Панасюк, В. Третьяченко та ін. Окремо слід відзначити відомого педагога-управлінця А. С. Макаренка, у теоретико-практичній діяльності якого закладено основи сучасної теорії ефективного управління колективом.

Виклад основного матеріалу. А. С. Макаренко створив два зірцевих педагогічних заклади – колонію ім. Горького («Педагогічна поема»), комуну ім. Дзержинського («Прапори на баштах», «Марш 30-го року»). Особливістю педагогічної системи А. Макаренка є те, що вона будується діалектичній єдності особистісного й колективного в реалізації особистісно орієнтованого підходу до вихованців. Педагогічні позиції, на яких